

ARTEA

HASIER ETXEBERRIA

HOLMES-EN GUTUNA (edo, NONGOA DA EUSKAL ARTEA?)

Torreal dai adiskidea: zeure aholku guztien kontra, Sebastian Holmes kontratatu nuen, azkenean, niri emandako lan zaila berak egin zezan. Stop. Oraindik ez da azken konklusioetara iritsi, baina bien bitartean har ezazu, Holmesek bere lagun Patxi Watson-i igorritako eskutitza. Stop. Agian «Jakin» erako baliagarri izango zaizu eta. Stop. Besterik gabe, agur. Stop. Hasier Etxeberria.

Oso estimu handiko Patxi Watson adiskidea:

Zeure houseko buzonean jasotzen duzunean, ederki harrituko zaitu nire gutun honek, baina zure beharretan nabil aspaldion, Watson laguna. Zein lurraldetan nagoen jakin nahiko duzu lehendabizi, ordea, eta beste ezer baino lehen, esatera noa: Basque Country partean nabil. Bai, gure Atlantic berberak bustitzen duen lurralde barbariar honetan. Ez France, ez Spain, berak nahi gabe, biak batera den paraje honetan.

Joandako timesetan hemen ba omen ziren kasinoak, palazioak eta lorategiak, baina ez nau hona plazerak ekarri, lan-enkargu guztiz zail batek baino. Esanen didazu nola iritsi zaidan lurralde hain urrunetatik lan-eskaintza bat, eta harro erantzun behar dizut nire ospea ez dela Gure Erreginaren Lurralde zabaletara bakarrik hedatzen. Badira han eta hemen nire arrakasten berri dakitenak eta horretxan haritik etorria da, zalantzarik gabe, esku artean dabilkidan kuestionamendua.

Enkarguaren egile zuzena ez dut ezagutzen, tartekari lodi bat bidali baitzidan gauez eta ustegabea, baina lan-baldintzen kontratua argia da oso. Eta inbestigazionearen galdera ere bai. Zorionez.

Alabaina, lurralde honetan berria izaki, tartekari berari galdegin diot nola bizi diren lurralde honetako biztanleen izpirituak, eta zuzena izan da oso erantzunean. Ez dakit zergatik baina Spaindarren aurkako tornua antzeman dut bere hitzetan, batez ere iazko gertaerez hitz egin didanean:

«1992. urte eroak nahiko distantzia hartu du azkenerako eta urrezko dominak irabazi zituztenen izenak ahaztu zaizkigu dagoeneko. Sekula ikusi gabeko antolaketa izugarrietan hondoratu ziren untziak, xahutu altxorrak eta gainditu garai guztietako errekorrik handienak. Hainbeste kirolek, kulturak eta festak ito gintuen denok ia. Amazonasek baino ur handiagoak sortu zituen Espainiak eta haien zurrumbiloan etorri gara denok krisi beltzaren itsasora, bere altzora edo, hobeto esanda, tripan behera. Beltzuneak irentsita gaude orain, eta iazko argi guztiek ez dute deus argitzen gaurko bidean.»

Hitz haiek entzundakoan, babak auzitan zeudela ikusi nuen, Watson maitea, babak, eta neuk bezain ondo dakizu zerorrek lehenik dela arnasa eta ondoren babak. Gainontzeko guztiak datoz gero, handik urrutira, gizakion beharren artean. Horregatik harritu nintzen inbestigazionerako gai hain altruista, blaust, luzatu zidatenean. Jakinaren gainean zeuden nire iker-tzaile-soldata ez dela txantxa, gainera.

Aitzin pausoetan baizik ez nabil oraino eta erantzun zailko kuestionea dugu arestian. Sudurrak diost hala dela, Watson. Hargatik gertatzen da mingarri zu hor eta ni hemen egotea. Distantziamenduak, zure laguntzarik ezak, gehiegi etsipendu ez nazan izkiriartzen dizkizut, beraz, lerrook, Watson. Deitzen diot «Kontsolamenduaren Methodoa».

Inbestigazionea *Basque Artea nongoa den bilatzea* da. Eta galdetuko duzu zer egiten dudan nik ezagutzen ez dudan kuestioneetan sartuta. Ba, horrexegatik, Watson maitea, horrexegatik. Erantzuna ezagutzen ez dudalako galdu nahi ditut, hain prezeski, neure betileak lan honetan.

Hala ere, konklusioneetatik hain urruti nabilen honetan, adierazi nahi dizkizut neure burutazioak eta inbestigazioneak, batez ere, ikus dezazun zein den korapiloz betea egin didaten azken enkargu hau.

Lehenik, jakin behar duzu Basque Countrya ez dela bat. Bi, hiru edo hogeit dira. Mintzaira, historia eta desioa mila zati ezberdinetan daude zatituta eta denak deitzen dira Basque, beraiek Euskal esaten dutena. Tiroak ere badabiltza bazterretan, gure Ireland negargarrian antzera.

Gauza guztiak bezala, Artea ere Euskal omen da. Biziki kezkatzen ditu Euskal Artea zein den jakiteko kuestione honek.

Zein da benetakoa Euskal Artea? Bertan jaiotakoek egiten dutena? Bertara bizitzera etorritakoena? Bertako mintzaira arras zaharra ezagutzen dutenena? Arte-tradizioari jarraitzen diotenena? Zein tradizioari, ordea? Zein abangoardiari? Zein eskola, zein bideri? Azken finean, eta kuestionea zentzu zuzenagoan uler dezazun, *nola nabaritu liteke artelan bat Euskal ote den?*

Ene Watson maitea, ikusten duzu zein den zaila gaurko inbestigazionea ni bezalako pipa-erretzaile arrunt batentzat. Laguntza bila abiatu naiz, beraz, liburutegira eta, beste batzuen artean, bi liburu hautatu ditut. Bata, *El kitsch, el arte de la felicidad*. Abraham Moles, Paidós argitaletxekoa. Bertan ikusi dut *kitscha*, artea bera bezala, gertaera eta ekintza unibertsala dela. Zutik ez, baizik etzanda ematen dela. Horizontalean, alegia.

Beste liburua *Pasajes. Actualidad del Arte español. Pabellón de España 1992* izenekoa da. Bertan biltzen dira iazko urtean Spaingo Azoka Unibertsalean erakutsi ziren 50 artista ospetsuren lanak. Eta tartean badira ustez Euskal diren zazpi: Txomin Badiola, Angel Bados, Eduardo Chillida, Cristina Iglesias, Pello Irazu, Juan Luis Moraza eta Darío Villalba.

Pintore eta eskultoreak dira guztiak. Baina zergatik dira Euskal? Basque Countryn jaioak direlako? Gainera, pare bat Navarran jaioak dira eta Navarra ere Euskal ote? Norentzat? Euskal baldin badira zergatik dira Spanish Art?

Galdera guzti haien artean derrepente erotuko nintzela pentsatu nuen, Watson maitea, baina dedukzionaerako biderei jarraiki, katalogo eder horretako zazpi Spanish-Euskal Artista Navarrorum horien arteko balizko loturak aztertzen hasi nintzen eta, lehenik eta behin, beraien artelanei begiratu nien.

Luparik gabe ikusten zen han ez zegoela inolako loturarik, eskola edo estilo bakarrik, mintzaira apartekorik. Gainontzeko herrialdeetan bezala, artistaren hizkuntza partikularra bezain unibertsala ikusten zen lan guztietan. Agian, eskulturen ugartitasuna, tridimentsionalitaterako erraztasuna, baina ez dakit. Berlinen eta Italian ere horrela gertatzen omen da.

Bigarrenez, pentsatu nuen, jaiolekuan, bizitokian eta Euskararen ezaguerak eman ziezaiekeela, artelanei ez bazen, artis-

tei sikiera, nolabaiteko loturaren bat. Baina ez. Horretan ere ez nuen suerterik izan, Watson maitea.

Batzuk beste lurraldetan jaio eta Basque Countryra etorriak ziren. Bestetzuk, bertan jaioak izanik ere, Madrilen eta New Yorken bizi ziren. Bertako hizkuntza, laster ahaztuko zaion batek bakarrik ezagutzen du zazpien artean... Galduta nengoen berriro, Watson. Inon ez zegoen erantzunik.

Gauetan ez dut oraino ere ondo lo egiten. Beti kuestione berbera buruan: *zerk egiten du artelan bat Euskal? Nongoa da Euskal artea?* Eta erantzunik ez zetorren inondik.

Apur bat gehiago ikertzea erabaki nuen eta eskultore gehienengan aitorten batzuk entzun nituen. Behin eta berriz, gazteek eta zaharrek El Viejo deitutako baten izena aipatzen zuten. Batzuek arazoak zituzten haren lankeratik ihes egiteko. Bestetzuk aldeginde zeuden jada haren magal likatsutik, baina denek zuten gogoan haren lana eta harekin ikasitakoa. Hortxe egon zitekeen matazaren lehen haria eta badaezpada, tira egin nion apur bat lokarri mehe hari.

El Viejo nor zen jakitea ez zitzaidan batere zaila egin. Mundu guztiak ezagutzen du hemen. Bibliographia ugari ere aurkitu nuen. Baina bide hark ere ez zidan balio.

El Viejo bera Euskal ote zen? Zergatik? Eraiki ordez husten hasi zelako? Ez al ziren lan berorretan ibili abangoardietako beste artista ospetsuak ere? Zertan zebilen koadro zuriaren gaineko koadro zuria margotu zuen Malevitch? Zertan Rothko, Brancusi, Giacometti, Calder... Serra bera?

Ez, ez, El Viejo ere ez zen Euskal. El Viejo, Art baizik ez zen beste guztiak bezalaxe eta finish.

Zer da orduan, Euskal hitza arteari dagokionean, Watson? Hasieran bezala nago eta agian beste muturren bati heldu beharko diot argi bila.

Zozo-aurpegia ikusi didatenean, hirugarren liburu bat eman didate begietara: *Lertxundi. Euskaradun arte unibertsala. Mikel Arjel Lertxundi eta Maribel Aiertza. 1988.*

Liburu beraren sarreran irakurtzen dut:

«Zergatik 'euskaradun' eta ez 'euskal', beti esan ohi den bezala? Horixegatik hain zuzen; azpaldian ixildu gabe erabili izan den hitz eder hori guztiz gastatua dagolako hainbeste erabilera desegokiagatik. Euskal artea gora, euskal artea behera esan ohi

da Euskal Herrian egiten den arte dena multzo berean pilatzeko, eta ondorioz zalantzak eta polemikak sortzeko. Gauzak argi daudenean, herrimina sakona eta zintzoa denean, ez da zalantzarentzat tokirik izaten.» (sic)

Hitz hauek irakurritakoan, are gutxiago ulertzen ditut Basque Countryko biztanleak, Watson. Txartzat hartzen dute zalantza eta polemika, antza. Gainera, zer ikusi behar du herriminek artista handia ala kaskarra izatearekin? Arraioa, Watson, oraintxe bai galdu naizela!

Liburu barrura begiratu eta Lertxundi izeneko eskultorearen lana ikusten dut. Ez dakit, euskal, euskaradun edo nola deitu euskulturgile honi. Harri, burdin eta egurrez egindako konposaketak dira. Ez dakit zergatik, Japon aldean egindako zenbait artelanen antza hartzen diet begirada batean.

Agian hortxe dago gakoa, Watson. Bai! Hortxe dago argia! Japon eta Euskal berdinak dira!

To be or not to be, Watson. Beti bezala, elementala, Watson. Artea denak unibertsala behar du izan arte izateko. Gainontzekoak etiketak dira, Watson. Etiketa komertzialak. Basque, Spanish, British, European... hori merkatuaren arabera erabili behar da txorizoak saltzeko. Made in Japan bezala, Watson.

Bai gauza elementala! Agian elementalegia zuretzat, ezta, Watson?

Hala ere, bidaliezadazu lehenbailehen zeure uste eta iritzia. Bien bitartean jaso zure adiskide honen diosalik aretatsuena.

Sebastian Holmes

ZIENTZIA

ALFONTSO MARTINEZ LIZARDUIKOA

LURKANPOKO BIZI ADIMENDUA

1961. urtean Estatu Batuetako Green Bank herrian, eta Frank Drake zientzilaria koordinaturik, astronomo-talde ospetsua bildu zen, gai benetan bitxia aztertzeko: lurkanpoko zibi-